

STROKOVNO VZORNO SLAVISTIČNO DELO

E. Prunč: Urban Jarnik, *Tekstologische Grundlagen und lexikologische Untersuchung seiner Sprache*, MD Celovec 1988

Urban Jarnik (1784–1844) je za svoje zgodovinsko, narodopisno in jezikovno delo črpal iz miselnih razsežnosti slovenske inačice razsvetljenstva, kot pesnik pa je bil najbolj izrazit v plasteh, ki so bile predromantičnega izvira. Starejša literarna zgodovina mu je priznavala določeno ustvarjalno vlogo v svojem času, sodobne ocene pa so v njegovem delu že spoznale pomembno vlogo, ki jo ima njegova lirika, skupaj z Vodnikom in Modrinjakovo, v predromantični stilni usmeritvi. Takšne ocene so bile izrečene na podlagi manjšega dela gradiva, ki je bilo dostopno za študij, pa tudi to gradivo je bilo večji del tekstološko nezanesljivo ter zato ni omogočalo vsestranske znanstvene analize, ki mora izhajati iz avtentičnega besedila. Kljub temu da je bilo to vprašanje v raziskovalni zavesti stalno navzoče, se vseeno dolgo ni našel človek, ki bi vrzel zapolnil, kar pomeni, se lotil dela s sodobnimi prijemi in z ustreznimi metodami. Eden od razlogov za omenjeno zamudo je bil očitno tudi v tem, da je za poprečno predstavo Jarnik predvsem dialektalni (koroški) pesnik, katerega jezikovni standard je ostal baje zunaj razvojnih tokov knjižnega jezika. Podobne usode je bil deležen tudi Š. Modrinjak, medtem ko je V. Vodnik, čeprav med vsemi najmanj talentirani pesnik, s sprejemom v *Zbrana dela* že bil ustoličen za slovenskega klasika.

Krivicu, ki jo je doživljalo Jarnikovo delo, je še ne tako davno, popravil avstrijski slavist koroškega (slovenskega) rodu Erich Prunč. Pri celovski Mohorjevi družbi je namreč 1988. leta objavil delo z naslovom *Urban Jarnik: Tekstologische Grundlagen und lexikologische Untersuchung seiner Sprache*. Ta izdaja je šla na žalost mimo pozornosti slovenske javnosti, čeprav zasluži izjemno pozornost in veliko priznanje. Delo je trodelno, razdeljeno je v naslednje knjige:

I. *Kritische Edition der Gedichte und Übersetzungen* (352 str.)

II. *Wortschatzanalyse* (272 str.)

III. *Konkordanz der Gedichte und Übersetzungen* (630 str.)

Delo je na osebni ravni utemeljeno v dveh razlogih; prvi je zadovoljstvo, da Jarnikovi stihovi med ljudstvom še vedno živijo, drugi pa je nezadovoljstvo, da slovenska književna zgodovina po dveh stoletjih od pesnikovega rojstva še vedno ni našla do njega »adekvatne perspektive«. Prunčevo več kot desetletno ukvarjanje s predmetom obravnave je sedaj dostopno javnosti, kateri želi prikazati »tekstološko bazo in jezikovnozgodovinske osnove« za estetsko razčlenbo pesnikovega opusa, hkrati s tem pa zgraditi tudi »metodično bolj ustrezen« preučevalni prijem za tako imenovano starejšo slovensko književnost.

Avtor namreč izhaja iz prepričanja, ki ga tudi določeno formulira že kar na začetku: slovenistika doslej nima še nobene prave kritične izdaje teksta. F. Kidrič ali serija zbranih del sta utemeljila kompromisno prakso, ki niha med zahtevami kritične izdaje in jezikovnim okusom bralcev (sodobni jezikovni standard), rezultat tega je, da so izdaje »za jezikovnozgodovinsko raziskovanje praktično neuporabne«. Za starejšo literaturo je to vprašanje še težje, ker praviloma takih izdaj sploh ni. Avtor navaja le A. T. Linhart (njemu se je 1988. leta pridružil le še V. Vodnik), omenja pa tudi kar nekaj faksimiliranih in poljudnih izdaj, v katerih seveda tematiziranih vprašanj ni treba ali ni mogoče reševati. Tekstološka raziskava Jarnikovega pesništva je torej zares morala začeti od začetka in si je bila kljub zaledju v svetovni tekstološki literaturi prisiljena na ustrezni strokovni ravni zgraditi svojo metodološko mrežo in utemeljiti svoj raziskovalni sistem.

Uresničevanje načrta se začne z vprašanjem o dosedanjem raziskovanju in virih. V tem okviru je pomembno spoznanje, da od, na kakršen koli način izpričanega, korpusa Jarnikovih pesmi ni dostopno

kar sto enot. Za oceno tega pesništva pa je bilo enako usodno, da so književni zgodovinarji tudi od znanega gradiva poznali komaj del, zato se je zavest o estetski vrednosti tega pesnika v predromantični slovstveni usmeritvi razvijala le počasi. Poglavlje o Jarnikovi biografiji je umirjena strnitev vseh podatkov, ki so preverljivi, zgrajeno pa je na spoznanju, da sta pesnikovi temeljni karakterološki posebnosti marljivost in zdržljivost. Po selektivni bibliografiji publikacij slede načela, po katerih so v osrednjem delu knjige priobčeni teksti. Avtor uporablja dve poglavitni tekstološki premisi, in sicer tako imenovano *editio princeps* ter načelo avtorjeve poslednje volje (roke). Kombinacija je logična posledica stanja v Jarnikovem opusu, saj bi bilo kakršno koli drugo načelo, ob pomanjkanju biografskih in drugih podatkov, gola spekulacija. Po posebnem sistemu je izvedena transakcija tekstov iz bohoričice in metelčice v sodobni pravopisni sestav; tako dobljeni teksti pa so, na podlagi pretehtane razčlembе vseh relevantnih dejavnikov, razporejeni po časovnem zaporedju nastanka.

Poglavitni del prve knjige sta zgodovinsko-kritična izdaja in komentar k pesmim in prevodom. Objavljenih je 58 pesniških enot in pet prevodov. Kakšno težaško delo stoji za sprejeto in natisnjeno obliko, odlično pomazarja komentar. Ves ta del preučevanja je zgled, kako naj bi se tej reči streglo (izročilo teksta, konjekture, komentar v ožjem pomenu besede, objave). Ob večini pesmi je na ta način nastala v sebi zaključena in znanstveno pomembna razprava (ob pesmi *Mir* je, na primer, kar 37 tiskanih strani takega komentarja). Prvo knjigo sklepa seznam literature in popis kratic.

Druga knjiga (*Wortschatzanalyse*) ima tri problemsko zaokrožene celote. Prvi del je načelno teoretične narave, v drugem delu sta leksikografski opis in leksikološka analiza Jarnikovega besedja, tretji del pa prinaša statistične podatke o obravnavanem leksikološkem sestavu. Poglavitno nalogo te raziskave vidi avtor v tem, da Jarnikovo besedje zgodovinsko ustrezno uvrsti v slovenski standardni besedni zaklad ter ga utemelji v njegovi komunikativni in stilistični funkciji. Tudi pri tej usmeritvi avtor ugotavlja oteževalne okolnosti v dosedanjem razvoju slovenistike. Zgodovina slovenskega jezika je nacionalna znanost, ki je bila, po njegovem, vedno označena z dvema funkcijama, in sicer s preučevanjem jezika ter z načrtovanjem jezika (jezikovna politika). To je povzročilo, da so ugotovitve in metode jezikovne analize vedno določene tudi z jezikovno-političnimi in polemičnimi cilji, kar je ohranjalo in ohranja »predzgodovinske ideološke implikacije«. Avtor se želi izogniti takšni dvojnosti in jo zamenjati z dejstvi, ki izvirajo iz »dokumentiranih statističnih ugotovitev«.

Ustaljeno tezo o Jarnikovem jeziku je formuliral I. Grafenauer; pesnikov jezik je proglasil za mešanico med »kranjskim knjižnim jezikom« in ziljskim narečjem (z velikim številom nemških izposojenk). E. Prunč meni, da je ta teza napačna in ji zato zoperstavlja svojo. V njej ne upošteva glasovni, pisni in morfološki sestav, temveč se osredotoča zgolj na Jarnikovo leksiko, katere načelna sistemska odprtost omogoča večjo regionalizacijo in individualizacijo jezika. Njegova razčlemba postavlja naslednja vprašanja:

- a) mesto in vloga Jarnikovega besedja v zgodovini slovenščine,
- b) prispevek h graditvi standardnega besedja,
- c) statistični delež standardnih, regionalnih in individualnih jezikovnih prvin,
- č) pomenska vrednost nestandardnih leksemov in
- d) priprava podlage sodobnemu bralcu, da Jarnikovo pesništvo lahko estetsko doživi.

Korpus za takšno analizo predstavljajo vsi znani Jarnikovi teksti, prevodi pa le fakultativno. Ta korpus je primerjan s Pleteršnikom, s *Slovarjem slovenskega knjižnega jezika* in s *Slovenskim pravopisom* (1962), za temelj analize pa je sprejeto sociolingvistično izhodišče, da je na začetku XIX. stoletja ob splošnoslovenskem standardu hkrati tudi več regionalnih standardov, ki so »relativno samostojni elastično stabilni (sub)sistemi«. Gre seveda za hevristični model, ki naj bi ga prihodnje raziskave ali potrdile ali ovrgle. Na takšni podlagi sta izvedena obsežen, temeljit in izredno zanimiv leksikografski opis ter leksikološka analiza Jarnikovega besednega zaklada (str. 26–202). Račun je pokazal, da je v danes znanem pesnikovem opusu skupno 6518 besed, leksemov pa le 1916, kar pomeni, da se en leksem ponavlja povprečno 3,43-krat. To poprečje Jarnika postavlja v krog piscev, kakor so Prežihov Vranc, C. Kosmač in I. Pregelj, medtem ko so Jurčič (6,96), Prešeren (5,98) ali Levstik (5,19) v tem pogledu kategorije za sebe.

V interpretaciji podatkov, ki jih je analitično ugotovil in izračunal, avtor izhaja iz predpostavke, da je za ustrezno literarno interpretacijo nekega teksta potrebno spoštovati jezikovne lastnosti, ki so vla-

dale v času njegovega nastanka. V zvezi z Jarnikom to pomeni, da sta predložena dva aspekta v svojem teoretičnem in praktičnem uresničevanju – aspekt splošnoslovenskega in aspekt koroškega (regionalnega) standarda. Iz tega izhaja prva ugotovitev, ki pravi, da je struktura besednega zaklada v vsakem pogledu ustrezna kriterijem in razvojnim silnicam, ki so veljali za jezik in književnost na začetku XIX. stoletja. Problemi, ki se pojavljajo v oblikovanju pesnikovega leksikalnega sistema, izvirajo iz omejitev, ki so jih postavljala jezikovnozgodovinska, sociolingvistična in strukturalna nasprotja v slovenskem standardnem in literarnem jeziku. Za Jarnikov besedni zaklad namreč velja, da razodeva koezistenco jezikovnozgodovinskih in jezikovno-geografskih in heterogenih prvin, katera ni vedno funkcionalno utemeljena. Poglavitni problem je v integraciji izvorno narečnega in regionalnega predin standardnega besedja v leksikalni sistem splošnoslovenskega standarda. Vključevanje regionalne jezikovne dediščine je bilo skladno s predstavo o normiranju splošnoslovenskega standardnega jezika, naletelo pa je na ovire sociolingvistične in komunikacijske narave. To velja predvsem za neologizme, katerih pa je po številu občutno manj, zato so doslej veljavne ugotovitve za to področje napačne. Prav vprašanje regionalizmov je avtorja prisililo, da raziskovanje s prve polovice XIX. stoletja razširi tudi na sodobni standardni jezik. Sodobni bralec, čigar jezikovna kompetenca ni ustrezna današnjemu standardu, občuti namreč velike komunikacijske meje, ki onemogočajo ustrezno estetsko recepcijo. Ta ugotovitev velja tudi za Jarnikovo oceno v zgodovinsko-kritični zavesti. Le-ta bo v prihodnosti morala vzeti v poštev avtorjev sklep, da je »Jarnikova besednoustvarjalna in leksikografska storitev v zgodovini slovenskega knjižnega jezika doslej raziskana le nezadostno in da je ostala v glavnem podcenjena«.

Tretja knjiga, ki je najbolj obsežna, prinaša tako imenovano konkordanco Jarnikovih besed in prevodov. To je pravzaprav gradivo, ki je rabilo za analizo v prejšnjih knjigah, hkrati pa tudi osnova za analize, ki bodo sedaj lažje in bolj utemeljene (stilistične, verzološke, estetske in podobno).

Tri knjige, ki jih je E. Prunč posvetil U. Jarniku, so z vsem navedenim komaj globalno opisane. V njih je namreč toliko dragocenih podrobnosti, da jih z obsegom omejena ocena ne more izčrpati. Gre za temo, s katero je avtor intimno zrastel, zato ji posveča celoto svojih raziskovalnih sposobnosti in intelektualne doganljivosti. Prunč je namreč že pred to objavo s svojimi publikacijami opozarjal, da raste v resnega raziskovalca predvsem starejših obdobij slovenske književnosti, v tem okviru pa zlasti še tako imenovanega »koroškega kompleksa«. Posamezni njegovi prispevki so razodevali, da gre za uspešno sintezo zahodnoevropskega znanja o književnosti in za njeno izvirno preskušnjo na slovenskem gradivu. Takó gradivo kot avtor sta izpit opravila z odličnim uspehom. E. Prunč pa za delo, o katerem gre beseda, zasluži celo oceno *magna cum laude*, in sicer iz naslednjih razlogov:

a) S svojim prispevkom o U. Jarniku je razgrnil nekaj bistvenih razsežnosti slovenske predromantike; ko izide še monografija pokojnega J. Koruze o pesniškem almanahu *Pisanice*, bodo temeljne analize dostopne, na njihovi podlagi pa bo mogoče ugotavljati skupna izhodišča in idejno-estetsko podobo omenjene literarne usmeritve, ki je mnogo bolj pomembna, kakor pa bi lahko sklepali po tistem, kar se o njej danes piše in uči.

b) Prireditvev tega dela, ki obsega literarnokritično izdajo in analizo leksike, je metodološko vzorna. Avtor ve za mero, ker je svoje delo premislil in ga opravlja v skladu z najboljšim znanjem, ki ga nudita sodobna književna in jezikovna znanost. Posebej še to velja za tisti del knjige, ki je tekstološke narave; Jarnik je namreč dobil v celoti in v posameznostih pravo kritično izdajo, ki naj bi jo temeljito preštudirali predvsem vsi naši prireditelji različnih zbranih del.

Po seznanitvi z opisanim delom najbrž nihče več ne bo podvomil, da je, ob Vodniku, v ustrezno edicijo slovenskih pesnikov in pisateljev treba vključiti tudi Jarnika (in seveda Modrinjaka), pri vseh treh se začne slovenska posvetna poezija. Od E. Prunča pa je pričakovati, da objavljenim trem knjigam pridruži še četrto: idejno-estetski oris Jarnikovega pesništva. S tako knjigo bi bilo Prunčevo temeljno in pionirsko delo v današnji slovenistiki zaokroženo in dokončno.

Jože Pogačnik
Pedagoška fakulteta
Osijek